

EKONOMİK KRİZ, TÜRKİYE’DE AİLELERİN REFAHINI ETKİLİYOR

TEPAV, UNICEF VE DÜNYA BANKASI

Ekonomik yavaşlama, daha düşük gelir ve daha yüksek işsizlik sebebiyle Türkiye’nin en büyük beş kent merkezindeki ailelerin çoğunluğunun yaşamlarını etkiledi: Adana, Ankara, İstanbul, İzmir ve Kocaeli. Bu kentlerde yaşam koşulları ile ilgili olarak yapılan yeni bir anket ailelerin neredeyse dörtte üçünün Ekim 2008 ile Haziran 2009 arasında gelirlerinde düşüş bildirdiğini göstermektedir. Krizin başlangıcında en yoksul ailelerin yüzde 90’ından fazlası gelirlerinde bir düşüş bildirdi. Görüşülen yoksul ailelerin üçte biri kamu hizmet faturalarını ödeyemediklerini, yüzde 9’u ise en azından geçici süreyle de olsa elektriklerinin kesildiğini bildirmiştir. Aileler –eğitim gibi- diğer yaşamsal giderlerini koruyabilmek için gıda harcamalarını azaltarak, gelirlerindeki düşüşe uyum sağladıklarını belirtmiştir. Kentlerde yaşayan yoksul ailelerden çoğu gelirlerini ve giderlerini dengeleyebilmek için komşularından, dostlarından ailelerinden, topluluklarından ve kamu programlarından yardım aldıklarını belirtmiştir. Birçok aile de borç aldıklarını bildirmiştir. Ancak aileler bu geçim zincirlerinin zayıfladığını belirtmektedir. En yoksul ailelerin yaklaşık beşte biri her türlü destekten yoksun kaldıklarını bildirmektedir.

Bu kısa not TEPAV, UNICEF ve Dünya Bankası tarafından ortaklaşa desteklenen anketin kilit bulgularını özetlemektedir. Anketin devamında gerçekleştirilecek takip turlarının Kasım 2009 ile Mayıs 2010 arasında yapılması planlanmaktadır (Metin Kutusu 1). Verilere www.worldbank.org/tr; www.tepav.org.tr, ve www.unicef.org.tr adreslerinden ulaşılabilir

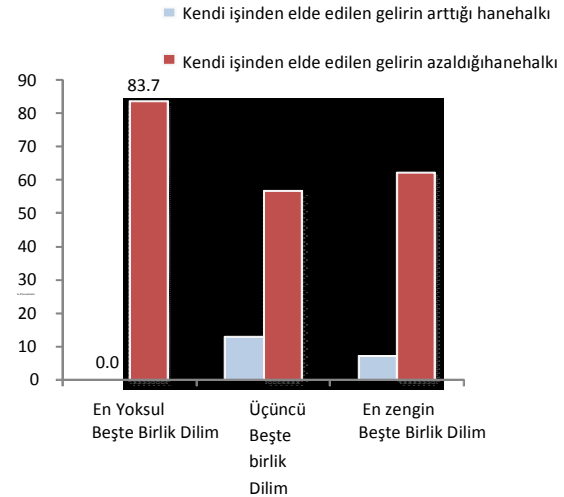
Hanehalkı Gelirleri

Adana, Ankara, İstanbul, İzmir ve Kocaeli’de yaşayan 2.102 aile ile gerçekleştirilen ankette (bakınız Metin Kutusu 1), hanehalkının neredeyse dörtte üçü gelirlerinde bir azalma olduğunu bildirmiştir. Krizin başlangıcında en yoksul ailelerin ¹ yüzde 90’ından fazlası gelirlerinde bir düşüş olduğunu bildirmiştir. Bir başka deyişle, büyük ölçüde dış sermaye akışları ve yurt dışında Türk ürünlerine olan talepteki azalmadan

kaynaklanan ekonomik yavaşlama şu anda Türkiye’nin kent nüfusunun büyük bir çoğunluğunu, özellikle de yoksul aileleri fazlasıyla etkilemiş durumdadır.

İş kayıpları ekonomik krizin en görünür etkisidir – ancak özellikle kayıt dışı sektörde çalışanlar ve kendi hesabına çalışanlar olmak üzere çalışanlarında birçoğu işleri olmasına rağmen gelirlerinde düşüş olduğunu bildirmiştir. Kayıt dışı ücret gelirlerine bağlı olan hanehalkının yaklaşık üçte biri gelirlerinde bir düşüş olduğunu bildirmektedir ve bu oran kayıtlı sektörde çalışanların bildirdiği maaş düşüşlerinden (yüzde 18) çok daha yüksektir. Kendi işlerinden elde ettikleri gelirlere bağlı olanların üçte ikisi de aile gelirlerinde azalma olduğunu bildirmiştir. Ekonomik yavaşlama öncesindeki en yoksul ailelere bakıldığında; kendi işlerinden elde ettikleri gelirlere bağlı olan en yoksul yüzde 20’lik dilimdeki ailelerin yüzde 80’inden fazlası bu azalmayı bildirmiştir (Şekil 1).

Şekil 1: Varlık Dilimlerine göre Önceki Yıldaki Geli (Hanehalkı reisinin kendi hesabına çalışan olduğu ailelerde)

Kaynak: Türkiye Refah İzleme Anketi

Ücretler ve kendi işinden elde edilen gelirler özellikle yoksullar olmak üzere hanehalkının çoğunluğu için düşerken, hanehalkı diğer transfer gelirlerinin de –

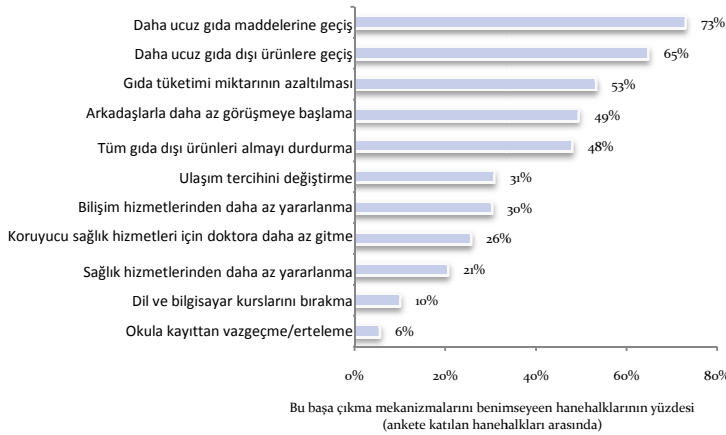
¹ Hanehalkının kriz öncesindeki refah düzeyini, hanehalkı özellikleri de dahil olmak üzere hanehalkı servetine bakarak belirledik.

emekli maaşları, kira ve diğer destekleyici gelirler gibi- ekonomik kriz patlak verdiğinden bu yana nispeten durağan kaldığını bildirmektedir.

Başa Çıkma Mekanizmaları

Kentlerde yaşayan aileler, özellikle kriz öncesinde de yoksul olan aileler bunun gibi bir şokla nasıl başa çıkıyor? Kent hanehalkı çeşitli uyum mekanizmaları bildirmiştir -ilk olarak, aileler daha ucuz gıda ürünleri alıyor (tüm hanehalkının dörtte üçü), gıda dışı ürünlerin daha ucuzunu tercih ediyor (yüzde 65) ve gıda tüketimini azaltıyor (Şekil 2). Diğer yaygın uyum mekanizmaları arasında sosyal etkinliklere yapılan harcamaların azaltılması, kendi üretiminden gıda temini (köy bağlantıları yoluyla) ve ulaşım tercihlerinin değiştirilmesi yer alıyor. Öte yandan, ailelerin eğitim ve sağlık harcamalarını mümkün olduğunca korudukları görülüyor.

Şekil 2: Kriz ile başa çıkma mekanizmaları

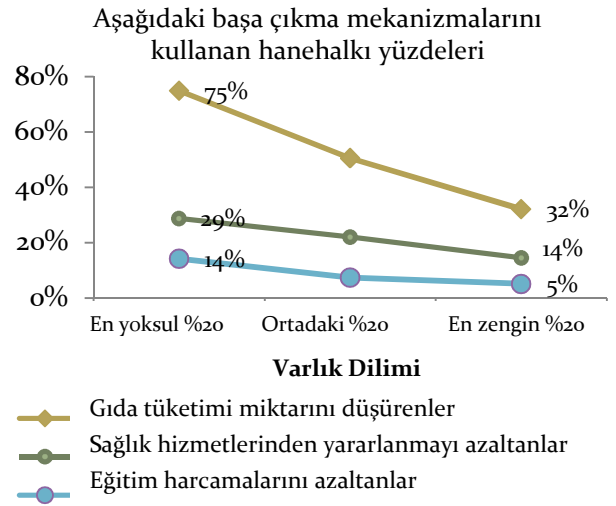
Kaynak: Türkiye Refah İzleme Anketi

En fazla uyum ihtiyacı olanlar kentlerde yaşayan yoksullar olarak ortaya çıkmaktadır. Kent merkezlerinde yaşayan en yoksul yüzde 20'lik dilimdeki ailelerin dörtte üçü gıda tüketimlerini, aynı gruptaki ailelerin yarıya yakını da çocukları için gıda tüketimlerini azalttıklarını bildirmiştir (Şekil 3). Ayrıca, bu en yoksul nüfusun yüzde 29'u sağlık hizmetlerinden daha az yararlanmaya başladıklarını bildirmiştir.

Metin Kutusu 1. Türkiye Refah İzleme Anketi

Anket kapsamında 2.102 Türk aile arasında hanehalkı özellikleri, demografik veriler, işgücü piyasası sonuçları, gelir ve gider örüntüleri, ve başa çıkma mekanizmaları ile ilgili bilgiler toplanmıştır. TEPAV, UNICEF ve Dünya Bankası sponsorluğunda gerçekleştirilen anketin saha çalışması BAREM International tarafından yapılmıştır. Anketin ilk turunda elde edilen veriler (Mayıs/Haziran 2009'da toplanmıştır) beş kent merkezini temsil etmektedir (İstanbul, İzmir, Ankara, Adana ve Kocaeli). Anket, ekonomik yavaşlamanın ailelerin gelirleri ve tüketimleri üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi ve ailelerin bu değişiklikler ile nasıl başa çıktıklarını anlamayı amaçlamaktadır. Anketin örnekleme ilişkin göstergeleri (örneğin eğitim durumu oranları, işgücüne katılım oranları, sektöre göre istihdam bileşimi, sağlık sigortasına erişim) Hanehalkı İşgücü Anketinde (LFS) ve Hanehalkı Bütçe Anketinde (HBS) Türkiye nüfusunun kentsel kesimi için elde edilen sonuçlarla uyumludur. 2010 ortasına kadar aynı hanehalkı grubu üzerinde tekrar bir anket (panel) uygulamayı planlamaktayız.

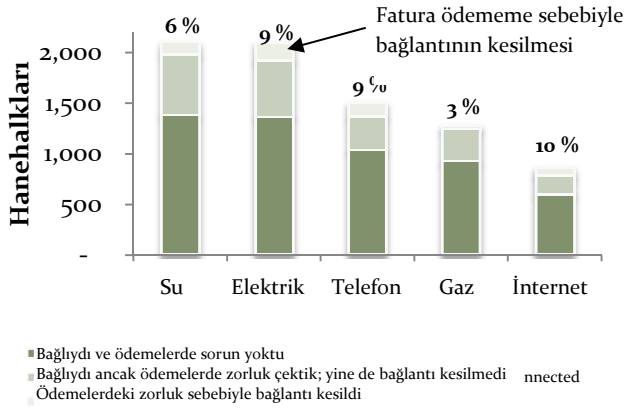
Şekil 3: Başa Çıkma Mekanizmaları, Beşte Birlik Dilimlere Göre

Kaynak: Türkiye Refah İzleme Anketi

Kentlerde yaşayan hanehalkının yaklaşık üçte biri son aylarda elektrik, su ve gaz gibi yaşamsal hizmetlerin faturalarını ödemekte zorlandıklarını bildirmiştir. (Şekil 3). Faturaların ödenememesi ailelerin yaklaşık yüzde 10'unun en azından geçici olarak elektrik, telefon ve internet hizmetlerinden mahrum kalmasına yol açmıştır. Öte yandan, her yüz aileden 3-6'sı su ve gaz hizmetlerinin kesildiğini bildirmiştir.

Şekil 4: Temel Hizmet Bağlantılarına Erişim

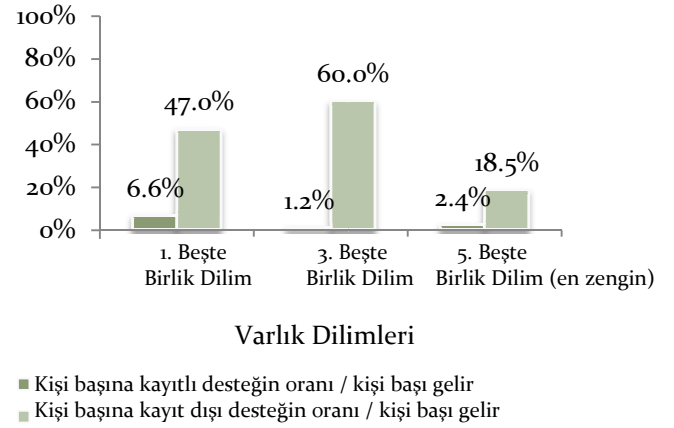
Kaynak: Türkiye Refah İzleme Anketi

Hanehalkı Destek Ağları

Kentlerdeki hanehalkı ve en önemlisi yoksullar hangi destek ağlarına güvenebilirler? Anket sonuçları, hanehalkının en yoksul yüzde 10'unun nakdi veya aynı yakacak veya gıda desteği gibi kamu sosyal güvenlik ağı programlarından yararlandığını göstermektedir. Sosyal sigorta mekanizmalarının kapsamının sınırlı olduğu, Şubat 2009 itibarıyla Türkiye'de işsizlerin sadece yüzde 7'den biraz fazlasının işsizlik sigortası yardımı aldığını (OECD ülkelerinde bu oran yüzde 50-60'tır) ve yaklaşık yüzde 7'sinin de İŞKUR tarafından sunulan aktif işgücü piyasası eğitim programlarından yararlandığını gösteren idari veriler ile de doğrulanmaktadır. Kamu desteği alan yoksul aileler için, söz konusu destek aile gelirlerinin ortalama yüzde 7'sini oluşturmaktadır.

Beş kent merkezindeki hanehalkı çoğunlukla çeşitli kaynaklardan borç alma ve aile ve dostlardan yardım alma gibi başka destek kaynaklarına güvenmektedir (Şekil 5). Özellikle yoksullar ve orta sınıf olmak üzere, hanehalkı gelir ve giderlerini denkleştirmek için yüklü bir borçlanma altına girmiştir ve yeni alınan borçlar toplam gelirlerinin yarısına ulaşmıştır. Ailelerin görüşmelerde bildirdiğine göre, kredi kartı borçlarının artması ve aile ve dostlardan elde edilen kaynakların daralması ile birlikte önümüzdeki aylarda bu başa çıkma ağları daha da zayıflayabilir. Refah izleme anketinin sonraki aşamaları, kamu ve özel güvenlik ağlarına erişim de dahil olmak üzere bu uyum mekanizmalarını derinlemesine takip edecektir.

Şekil 5: Kayıtlı ve Kayıt dışı Güvenlik Ağları

Kaynak: Türkiye Refah İzleme Anketi

Anket verilerine TEPAV, UNICEF ve Dünya Bankası'nın web sitelerinden ulaşılabilir. Daha fazla bilgi için, lütfen Tunya Celasin (TCelasin@worldbank.org), Sema Hosta (SHosta@unicef.org) veya Nesrin Hocaoglu (N.Hocaoglu@tepav.org.tr) ile irtibat kurun.